

Sorbán Angella - Nagy Kata

Beszélgetések a státustörvényről Erdélyben

1. Bevezetés

Az elemzés alapját egy átfogó mélyinterjú kutatás képezi¹, amelyet a TREND Társadalomkutató Műhely készített 2002 első felében. Vizsgálatunk kvalitatív megközelítésű volt, amelynek során összesen 137 beszélgetés készült Erdély 10 megyéjében, 85 településen, magyar nemzetiségű választott önkormányzati tisztségviselőkkal. Kutatásunkat azzal a céllal végeztük, hogy megismerjük, hogyan gondolkodnak a közéletben szerepet vállaló személyiségek az elmúlt tizenkét év tapasztalatairól, a kisebbségi politizálás esélyeiről és eredményességéről, az erdélyi magyarság jövőjéről. Ily módon a vizsgálat eredményeiből a romániai magyarság helyzetének "kibeszélése" bontakozik ki: az országos és helyi érdekű gondok, a román-magyar és a magyar-magyar viszony értékelése, az RMDSZ tevékenységének mérlege, illetve a jövőtervezés időszerű kihívásai.

A 2002-es esztendő első felében az ún. státustörvény alkalmazása volt az erdélyi magyarságot leginkább foglalkoztató események egyike. A Magyar Országgyűlés 2001 júniusában fogadta el a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényt, amelynek hatálya a nem magyar állampolgárságú, magukat magyar nemzetiségűnek valló személyekre (illetve ezek hozzátartozóira) terjed ki. Ezek a személyek igazolvány alapján kedvezményekben és támogatásokban részesülhetnek a művelődés, a kultúra, a tudomány, társadalombiztosítási ellátás, utazás, oktatás, munkavállalás területein. A törvény a Magyar Köztársaságnak a határon kívül élő magyarokért viselt felelősségének érvényesítése jegyében született meg, "a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságtudata biztosítása végett".²

A státustörvény "kibeszélése" lényegében a magyar-magyar viszony sajátos területét érinti, amely ma a magyar társadalomkutatók számára egyik leghálásabb és leghálátlanabb problémakör is egyben. Hálás, hiszen a téma, úgy mond, az utcán hever, rendkívül sok nézőpontból lehet elemezni, mert mindenkinek - "határon innen és túl" - létezik egy narratívája a magyar-magyar viszonyról, amely személyes tapasztalatokból, előítéletekből, elvárásokból, illúziókból, szülőföld-haza találkozásokból épült össze. De pontosan emiatt az "aprózottság" miatt hálátlan téma is, tekintve, hogy a magyar-magyar viszony vizsgálatának kapcsán nagyon differenciált helyzetképekkel találkozunk arra nézve, hogy hogyan viszonyulnak a magyarországi magyarok és a határon túli magyarok egymáshoz, különféle módszertani és értékrendbeli prizmák fényében. A magyar-magyar kapcsolatról alkotott képünk tehát inkább mozaikszerű, következésképpen a magyar-magyar társadalmi párbeszédet, egymás hiteles megismerését és kölcsönös elfogadását illetően jelentős feladat hárul a társadalomkutatókra. Jelen elemzés a magyar-magyar viszony erdélyi nézőpontjainak jobb megismertetését kívánja szolgálni.

A státustörvény erdélyi szemléletmódjának sajátossága az, hogy a kisebbségi identitásra épül, illetve ennek újrafogalmazásából táplálkozik. Az erdélyi magyarok közösségi/nemzeti identitásának a tárgykörében számos empirikus kutatás készült a kilencvenes évek során³, és bár ezek módszertanilag és koncepcióban különbözőek voltak, az eredmények kapcsán közös nevezőként megfogalmazható: ebben az időszakban kimutatható volt az erdélyi magyarság *erőteljes anyaország felé való (oda)fordulása*. Ez megnyilvánult az anyaország irányában megfogalmazott elvárásokban, csakúgy, mint az Erdélyből Magyarország felé való népességmozgás folyamatában is. Erdélyben a státustörvény fogadtatása és értelmezései ennek a Magyarországra felé való (oda)fordulásnak a tanulságait tükrözik.

2. "Státustörvény által..."

Az 1989-es változásokat követően a Kárpát-medencében élő magyar közösségek részéről - így Erdélyben is - az említett Magyarország felé való odafordulás folyamatában fokozott igény mutatkozott egy olyan megoldásra, amely a magyar nemzetrészek integrációját jogilag is rendezi valamiképpen. Erre többféle elképzelés és megoldási javaslat született a kilencvenes évek során (kettős állampolgárság, külhoni magyar állampolgárság, különleges jogi státus); végül a 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról ennek az elvárásnak próbált eleget tenni, illetve egyfajta modellt kínált a kérdés rendezésére. A megoldáskeresések, a kínáló alternatívák, a különféle modellekről szóló sajtóvita jelezték a kérdés rendezésének aktualitását és kihívásait, ugyanakkor ennek differenciált megközelítését is a határ mindkét oldalán.

Kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy a státustörvény megszavazása pozitív visszhangra talált Erdélyben. Azonban abból a szempontból, hogy mi is a hozadéka ennek a törvénynek az erdélyi magyarság számára, valamint a magyar-magyar közeledés vonatkozásában, a megkérdezett önkormányzati tisztségviselők heterogén csoportot alkotnak.

A státustörvény pozitív fogadtatása Erdélyben elsősorban a magyar nemzet "újraegyesítésének" szimbólumértékére épül. Ez a megközelítés különféle érzelmi intenzitású, és más-más tartalmakkal telítődik a beszélgetések során, ám lényege a nemzeti összetartozás deklarálásának fontossága, amelyet a "szent korona" és a "zöld szín" (magyar igazolvány) használhatóságának a határon túli magyarokra való törvényes kiterjesztése is szentesít. A státustörvény általános szimbolikus értelmezése a történelmi argumentumból, a történelem igazságközpontú megközelítéséből (esetenként Nagy-Magyarország nosztalgiájából), illetve a "trianoni trauma" generációról generációra áthagyományozódott jelenvalóságából táplálkozik, és a beszélgetésekben a kisebbségi sérelmek egyfajta jóvátételeként jelennek meg.

"[A státustörvény] szerintem, hosszú idő után, tehát a trianoni döntés után, azt hiszem, az első valódi kárpótlás, ami minket ér, ennek főleg az idősebb generáció örül, de úgy érzem, nekünk is egy megtiszteltetés, hogy ebben a magyar igazolványban részesítenek." (HK.2.1.11)

"Fontos, természetesen mindazoknak az állampolgároknak, akik Magyarországon kívül rekedtek; ezeknek érzelmi kérdés a státustörvény. Ez mindig nagyon fáj [azoknak], akik önhibájukon kívül maradtak a határon kívül, mert ugyebár elmondhatjuk, hogy jelenleg nagyon sok romániai magyarnak az édesapja vagy a nagyszülete nagyon megszenvedett. Az én nagyapám mind a két világháborúban részt vett, sőt még Oroszországban fogságba is esett, és ezt ugye nem azért tette, mert lapult itthon és várta, hogy a románok jöjjenek és visszafoglalják Erdélyt, hanem azért, hogy Erdély továbbra is Magyarország - legalábbis Észak-Erdély - Magyarország része maradjon. Természetesen kiváltom én is [a magyar igazolványt], ez egy szimbolikus értékünk." (HK.1.3.10)

"Én magyar állampolgárnak születtem, 18 éves korom előtt senki meg nem kérdezte, hogy akarok-e vagy nem román állampolgár lenni. Természetesen, ha megkérdezték volna, román állampolgár akartam volna lenni, itt éltem, szüleim itt éltek, fel sem merülhetett más választás lehetősége. De ezzel együtt én nem kértem, hogy kimenjek ebből az országból, és nem hiszem, hogy kérni fogom valaha is, viszont érzelmileg nekem valóban fontos, hogy legyen egy ilyen igazolványom, nem arról, hogy magyar vagyok, hanem arról, hogy a magyar közösséghez tartozom." (HK.2.3.09)

"1944 nyarán születtem Váradon mint magyar honleány. Hogy a politikusok eltolták a határokat, arról én nem tehetek. Én a magyar állampolgárságomról soha sehol le nem mondtam, sem írásban, sem szóban. Ebből is kitűnik, hogy mi a véleményem a státustörvényről." (HK.3.2.01)

"Számomra a státustörvény egy dolgot jelent: azt, hogy 80 évig csak én mondtam, hogy magyar vagyok, és a magyar nemzethez tartozom, akkor most végre eljutottam oda, hogy a magyar nemzet mondja azt, hogy én magyar vagyok, és hozzá tartozom. Számomra nyilvánvalóan nagyon pozitív, lelkiileg, hogy úgy mondjam, megerősít." (HK.2.3.02)

A státustörvény szimbólumértékének megfogalmazása gyakorlatilag majdminden interjúban fellelhető: a megkérdezettek túlnyomó többsége⁴ pozitív lépésnek értékeli a törvény megszületését abból a szempontból, hogy a magyar nemzethez való tartozás - amit a státustörvény kimond - lényeges eleme az erdélyi magyarok nemzeti és közösségi identitásának. Az általános pozitív fogadtatás mellett a törvény értelmezései több szempont mentén is differenciálódnak: a státustörvény jelentősége (tehát a szimbólumértékkel együtt és azon túlmenően); várható hozadéka a helyi magyar közösségek számára; a törvénynek a köztudatba való bevitele, összefüggésben a magyar-magyar viszony alakulásával.

A továbbiakban bemutatásra kerülő narratívák a törvény szimbólumértékének konnotációi mentén, valamint az érzelmi töltések intenzitásában különböznek egymástól.

2.1. Státustörvény-narratívák

2.1.1. A státustörvény: eszmei értékű üzenet a magyar nemzethez való tartozásról

A megkérdezettek több mint egyharmada⁵ alapvetően eszmei értéket tulajdonít a státustörvény elfogadásának, és

gyakorlatilag zárójelbe teszi azokat a kedvezményeket, amelyek ebből a törvényből adódóan a határon túli magyarokat megilletik. Ebben az értelmezésben a státustörvény szimbolikus összetartozás-üzenetének eszmei értéke kap prioritást (sok esetben kizárólagos hangsúlyt), erős érzelmi töltéssel. A státustörvény ebből a nézőpontból a nemzet "újraegyesítésének" deklarálása folytán "történelmi tett", nem kapcsolódnak hozzá további konkrét elvárások, ez az üzenet önmagában már elégséges és lényeges történelmi előrelépésként tételeződik - mint egy új szimbolikus "magyar világ" alapköve. Ennek a narratívának fontos eleme továbbá a "haszonelvű" szempontok kereséséről való lebeszélés, tehát az, hogy nem szükséges, és nem is illik egy ilyen horderejű történelmi jóvátétel kapcsán azt feszegetni, hogy valójában milyen jogosultságokat és kedvezményeket jelent konkrétan maga a törvény. Ez a megközelítés, amelynek a lényege tehát a nemzeti összetartozás és érület fontossága, illetve a státustörvény pozitív érzelmi hatása a sajátos kisebbségi identitás újraértékelésére, leginkább a székelyföldi önkormányzati képviselők körében mondható jellemzőnek.

"A [státustörvénybe foglalt] kedvezmények eddig is megvoltak, jómagam is voltam beteg, és elláttak. Tulajdonképpen törvényes keretet teremtett a már létező állapotoknak, jogilag kodifikálta, ami már van. Végül is a legnagyobb, hogy egy csomó lehajtott fejű ember a fejét most fel meri emelni, és azt meri mondani, hogy magyar vagyok. Én hiszek a magyar nemzet egységében, az egységes magyar kultúrában, és a státustörvény egy történelmi tett. A szülőföld, az haza a magasban, tehát nemcsak az a hely, ahol születted, hanem az az értékeknek a világa, ami fölötted van, és aminek részese vagy. Hogy kiváltom-e a magyar igazolványt? Minden magyar embernek csak egy válasza lehet: igen. (...) Nem jók azok a kérdések, hogy miért, mert ez egy belső ügy. Nagyon sok ember van, akinek annyi pénze sincs, hogy elutazzon Magyarországra. Ne a kedvezményekért váltsa ki valaki, mert az ezt a törvényt lefokozza. Amit mi tehetünk, az az, hogy kimondani azt a szót, hogy köszönöm." (HK.1.2.04)

"A státustörvénynek nagy eszmei értéket tulajdonítok. Végre az anyaország nyíltan, nyilvánosan és jogszabállyal is alátámasztva kimondta a magyar nemzet egységét. Némileg hozzájárul a szülőföldön való megmaradáshoz, mert helyre teszi és próbálja rendezni a magyarság önbizalmának a kérdését." (HK.1.2.05)

"A státustörvény nagyon fontos a nemzeti önbecsülésünk szempontjából. Saját magam számára is ilyen morális szempontból lényeges ez a dolog. Végre az anyanemzet egyenlő jogú tagnak tekint bennünket. Nekem ez az üzenete ennek az egész státustörvénynek. Én kérvényeztem a magyar igazolványt, gondolom, a napokban megkapom. Természetes, hiszen ezt a nemzeti színű kis dokumentumot szívesen őrzöm majd a fiókomban." (HK.4.3.04)

"Csakis felemelő hangon szólhatunk, és ez is öröndetes, hogy tényleg az anyaország is gondol a kinn rekedt magyarságra, és szükség volt erre, hogy legalább lelkileg, kulturálisan együtt érezzük magunkat. Tehát nagyon-nagyon helyeslem ezt a státustörvényt." (HK.2.1.07)

"Kedvezményekre én nem is gondolok, azt sem tudom, milyen kedvezmények lennének. A szívemnek kell ez az igazolvány, és ennyi. Én más magyarázatot nincs mit fűzzek ehhez." (HK.1.1.12)

"Én nagyon keserűen tapasztalom, hogy kedvezménytörvénynek nevezik ezt az intézkedést. Nekem ez személy szerint rosszul esik. Hát szerintem az az összeg, amihez hozzájuttatja az embereket, ha összeszámolod, lehet, hogy arra sem elég, hogy Te elutazzál és felvegyed, szállodában aludjál és megebédelj, és aztán haza gyere. Ez nem egy kedvezmény, hanem ezáltal a magyar kormány éreztetni akarja, hogy a magyar kisebbség tartozik valahová. Ez számomra nagyon fontos és rengeteg ismerősöm számára ez ugyanúgy fontos, mint nekem." (HK.1.2.12)

"A státustörvény 80 év után elégtétel, ez egy jelképes, s nem az anyagi oldalát kell nézni, hanem azt, hogy a magyar állam gondol, vagy gondot fordít a határon kívül rekedt magyarságra." (HK.1.1.12)

"[Számomra nagyon fontos], sokszor az embernek a szemébe szökik a könny, amikor a 80-90 éves emberek elmennek a helyi irodákba, és azt mondják: kislányom, nekem itt van ez a 30-40 éves fényképem, ezt légy szíves vedd el, mert soha nem tudok kimenni és nem is akarok kimenni, csak legyen nekem ez az igazolvány." (HK.1.3.10)

Ebben az értelmezésben - az idézetek is szemléltetik - a hangsúly a törvény *státus-jellegére* kerül, arra, hogy a határon túli magyarság ezzel a törvénnyel kapott egy szimbolikus státust "a magyar nemzet közös házában". Ezen álláspont szerint a törvény azáltal segítheti a szülőföldön való megmaradást, hogy hozzájárul a határon túli magyarok

önbizalmának erősítéséhez, tehát "a felemelt fő" lélektani hatásának a hangsúlyozását foglalja magában.

2.1.2. A státustörvény: kezdeti lépés

A státustörvény szimbolikus értelmezésén belül a beszélgetésekben körvonalazódik egy másik narratíva, amelynek megfogalmazói a törvény elfogadását pozitívan értékelik, de csupán egy kezdeti lépésnek tartják.⁶ A megközelítés lényege, hogy a státustörvényt további tartalmakkal kell feltölteni ahhoz, hogy szerepét valóban betölthesse. Ebben az értelmezésben a hangsúly az eszmei értékről áttevődik a státustörvény továbbgondolásának szükségességére, konkrét és összehangolt cselekvési tervek kidolgozására - itt tehát a törvény *keret-jellege* kerül kiemelésre. Különös ismérve ennek a narratívának, hogy a státustörvényt egy átfogó nemzetstratégia részeként tételezi, következésképpen a további elvárások differenciált és regionális cselekvési programokhoz kötődnek. Ebben az értelmezésben a határon túli magyarság nem csupán egy támogatott kisebbségként jelenik meg a szimbolikus magyar kulturális térben, hanem cselekvő résztvevőjeként a kis és nagy stratégiák kitalálásának, összehangolásának és megvalósításának. Ebben a folyamatban - a beszélgetések alapján - fontos szerepet kell hogy kapjanak, illetve kell hogy vállaljanak az erdélyi magyar civil vagy más jellegű szervezetek az anyaország politikai, erkölcsi és anyagi támogatása mellett.

Fontos azt is megjegyezni, hogy az említett elvárások rendszere olyan konkrétumokat tartalmaz, mint a gazdasági fejlesztés differenciált, ám összehangolt támogatása Erdélyben, az anyanyelvi oktatás további támogatása, esetenként a magyar állampolgárság kiterjesztése a határon túli magyarokra, összefüggésben azzal az igénnyel, hogy Magyarország uniós csatlakozása után a szabad mozgás és utazás kérdését szükséges megnyugtatóan rendezni. Ez a narratíva a státustörvény "nemzetegyesítő üzenetének" értékelése és elfogadása mellett a magyar-magyar integráció elvének egyfajta továbbgondolása. Kiemeljük, hogy ez "értelmiségi" álláspont, akik ezt képviselik, túlnyomó többségükben felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek és városiak.

"A státustörvényt én még mindig kezdő lépésnek tekintem. Én akkor tudok igazán örülni neki, hogyha tudom, hogy ez egy kezdő lépés, amely lehetőséget teremt a magyar joggyakorlatban arra, hogy ilyen címszó alatt, hogy magyar igazolvánnyal rendelkezve vagyunk magyarok, még számos törvényt és határozatot lehessen hozni Magyarországon. Valamint kezdő lépésnek tekintem abból a szempontból is, hogy előbb-utóbb a határon kívüli magyarok a kettős állampolgárságot is elnyerhessék. Hiányosságát abban látom, hogy ha az előbb elmondottak nem fognak megtörténni, és végérvényes lépésnek szánta a magyar kormány, nem kezdő lépésnek." (HK.2.3.04)

"Az én felfogásomban egy sokkal erősebb csatlakozás kellett volna, nem csupán a magyar igazolvány révén, hanem el tudtam volna képzelni egyfajta olyan kettős állampolgárságot, ami nem ad politikai jogokat, [olyant] mint a commonwealth útlevél, ez egészen más lehetőségeket jelentett volna. Illetve úgy érzem, hogy a státustörvény az iskolaválasztás vonatkozásában valamilyen módon még finomítható. Ebben a régióban nagyon kevés az a család, ahol két gyermek van. Meg kellene vizsgálni, hogy hogyan lehetne figyelembe venni, hogy ott, ahol nagyon komoly hagyomány és érdek van az egykezés háta mögött, miként lehetne mégis megtámogatni úgy, hogy ne az legyen, hogy egy gyermekért már nem jár semmi." (HK.4.3.03)

"A státustörvénybe komoly dolgokat kell majd beépíteni aszerint, hogy merre fejlődhetnek ezek a közösségek. Mi fog kelleni az itteni magyarságnak 5-6 év múlva, ezt nem tudjuk itt a városban sem, és meg vagyok róla győződve, hogy Pesten egyáltalán nem tudják. Bukarestben meg nem érdekel senkit." (HK.4.3.01)

"Ha Magyarország shengeni határt fog kiépíteni, ő bejut az EU-ba, akkor lássuk, hogy hogyan fog a státustörvény segíteni rajtunk. Amennyiben nem fog rajtunk segíteni, nem lesz nekünk könnyebb átjárhatóságunk, akkor csak arra leszünk szorítkozva, hogy ilyen különböző akciókban, vagy ilyen segélycsomagok - most ez rosszul hangzik -, de ilyen kedvezmények itthon vagy ott kint, hogy ezt kihasználjuk diákoknak vagy pedagógusoknak, azért ennél több kellene hogy legyen, és én azt hiszem, hogy ezt az erdélyi magyarság megérdemli. Azt, hogy ő hamarabb lesz EU-tag, abban az erdélyi magyaroknak is komoly részük van, mert az, hogy mi Romániához lojálisak vagyunk, az egy külön érték Magyarországnak, hogy nem vagyunk egy zavargó kisebbség, egy olyan, aki Romániában feszültségeket kelt, ugyanolyan hátrány lenne, mint éppen Romániának. Tehát csak ez a konstruktív kommunikáció, ami előre vihet." (HK.1.1.10)

A státustörvény jelentőségének kezdeti lépésként való értelmezéséhez az erdélyi magyarság segítségét illetően olyan feltételrendszer kapcsolódik tehát, amely a törvény továbbfejlesztésétől függ, egy modern Erdély kiépülésének víziója, amely "végre jóban van az anyaországgal", fel tudja mutatni saját tartalékait, erőforrásait, haza tudja szólítani a Magyarországon tanuló és dolgozó fiatalokat, hogy itthon is megtalálják számításaikat, és hozzájáruljanak az erdélyi

magyar közösség és egyben a magyar nemzet általános gyarapodásához. Ehhez azonban szükséges az anyaország anyagi és szellemi támogatása oly módon, hogy partnere legyen az erdélyi magyar szervezeteknek, és ehhez a státustörvény egy lehetséges keretet kínál.

2.1.3. A státustörvény: kedvezmény bizonyos rétegek számára

Egy másik narratívát azoknak a megkérdezetteknek a csoportja fogalmazott meg⁷, akik - bár elismerik a státustörvény eszmei fontosságát - a törvény jelentőségének értékelése kapcsán pragmatikusabb álláspontot képviselnek, és azokra *a konkrét kedvezményekre* helyezik a hangsúlyt, amelyeket a törvény tételesen kimond, és amelyek véleményük szerint segítséget jelentenek az erdélyi magyarság bizonyos rétegei számára. Ebben a narratívában inkább a fiatalok és a pedagógusok által igényelhető kedvezmények (diákigazolvány és pedagógus-igazolvány), illetve a szülőföldön igényelhető oktatási támogatás a többgyermekes családok számára hangsúlyozódnak ki. Ezen álláspont szerint a státustörvénynek a munkavállalás területén inkább az a hozadéka, hogy a vendégmunka-folyamatot (szezonomunka) törvényes mederbe próbálja terelni, ezáltal az erdélyi vendégmunkások kiszolgáltatottsága is csökken. Azonban a munkavállalás 3 hónapos idejét inkább hátránként értelmezik, illetve olyan szabályozásnak tartják, amely "nem valóságos helyzetekre" vonatkozik. Fontos kiemelni, hogy ebben az értelmezésben lényeges elem annak hangsúlyozása, hogy a státustörvény csak bizonyos rétegeknek (fiatalok, pedagógusok, szezonomunkások, nyugdíjasok) jelent kedvezményeket, a nagy többségnek, aki itthon él és dolgozik, nem jelent különösebb előnyt. Figyelemreméltó eredménye a kutatásnak, hogy a státustörvény "kedvezmény-centrikus" megközelítése elsősorban a partiumi és közép-erdélyi kistélepléseken mondható dominánsnak.

"A státustörvény fontosságát én a fiatalság körében látom. Ők látnak előnyöket, ha kijutnak Magyarországra. Az a 80 éves Jóska bácsi esetleg büszkeségből megmutatja, hogy nekem van magyar igazolványom, és neked nincsen. Hogy ő magyar, és nem más. A pedagógusoknak és diákoknak kedvezmény, ha kijutnak. Ebben értékelem." (HK.3.1.02)

"Mint előny és mint hasznosság nagyon kevesen fogják élvezni szerintem. Most aki kint tanul és kint járkal, az lehet, hogy élvezi, de a magyarság nagy része nem." (HK.3.1.04)

"A státustörvény fontosságát abban látom, hogy vannak diákok, tanulók, akik külföldön szeretnének tanulni, és az utazásban a nyugdíjasoknak. Sokan kimennek külföldre dolgozni, akik általában a község területén laknak. De a három hónapi munkalehetőség ezeknek inkább hátrány, mint előny." (HK.3.1.05)

"Pedagógusként úgy érzem, nagyon fontos, hogy amikor a legalább két gyermekét anyanyelvi iskolába taníttató szülő az ígért támogatást ebben a pénz- és jövedelemszegény országban megkapja, akkor a megmaradás szempontjából fontos." (HK.2.1.21)

"Szerintem jó a státustörvény, mint tudjuk, inkább a fiatalokat segíti, hogy itt maradjanak a szülőföldjükön, már nekünk talán ilyen szimbolikus szerepe lesz a státustörvénynek, de lényegében jó, hogy megszületett. Lényegében a fiatalokat segíti." (HK.4.1.04)

"Hát annyi előnye van a vendégmunkásoknak, hogy minden hónapban nem kell a határon visszajárkáljanak, hogy fölöslegesen költsenek." (HK.1.1.05)

"Szerintem abban a vonatkozásban, úgy mint tanulás és tanulási lehetőségek biztosítása, szerintem, nagyon pozitív a törvény, csak gratulálni tudok azoknak, akiknek az agyában ez megszületett." (HK.1.1.21)

"Hát szimbólum csak. Mert azoknak, akiknek haszon van, azok gyermekek vagy nyugdíjasok. Mi középkorúak, nincsen abszolút semmi haszon." (HK.2.1.12)

Az idézetek mutatják: ez bizakodó álláspont arra vonatkozóan, hogy a státustörvény - azáltal, hogy konkrét kedvezményeket nyújt az erdélyi magyar fiataloknak és pedagógusoknak, illetve a gyermekeiket itthon magyar tannyelvű iskolába járató családoknak - várhatóan elősegíti a szülőföldön való megmaradást. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez egyfajta "óvatos bizakodás" a tekintetben, hogy a státustörvénynek lesz egy, a kivándorlást mérséklő hatása, hiszen alig akad olyan önkormányzati tisztségviselő a mintában, aki a fiatalok és a diplomások elvándorlását nem értékeli akut problémaként az adott településen. Érdekes, hogy ebben a kedvezményközpontú megközelítésben sem tértek ki a megkérdezettek a művelődés, a kultúra területén igénybe vehető támogatásokra, és az utazási kedvezményeket is csak nagyon elszórtan említették a beszélgetések során.

2.1.4. A státustörvény: csak jelképes dolog

A megkérdezetteknek közel egynegyede⁸ a státustörvény jelentőségének értékelése kapcsán a hangsúlyt ennek csupán *jelképes jellegére* helyezi anélkül, hogy kiemelné akár eszmei értékű, akár kedvezménybeli hozadékát az erdélyi magyarság vagy saját maga számára. Ennek az értelmezésnek a lényege, hogy a státustörvény nem jelent érdemi rendezést, sem pedig hatékony segítséget az erdélyi magyarság számára, csupán egy gesztus az anyaország részéről. Megjegyezzük, hogy ez egy "többágú-narratíva", többféle megközelítést is magában foglal, ezek mentén fogalmazódnak meg a státustörvénnyel kapcsolatos fenntartások, illetve bírálatok is. Ez tehát egy visszafogottabb értékelés, ugyanakkor az előbbinél pragmatikusabb viszonyulás a törvényhez, és szintén a Partiumban és Közép-Erdélyben mondható a leginkább jellemzőnek.

- *A státustörvény pozitív, de nincs érdemi hozadéka*

Eszerint a megközelítés szerint a státustörvény pozitív gesztus az anyaország részéről, ám jelentősége csekély, jelképértéke érdemben nem befolyásolja az erdélyi magyarság sorsának alakulását. Ezen álláspont alapja az a fajta érvelés, hogy *a szimbólumok, bár fontosak, nem elegendők* a közösségek megerősödéséhez, megtartásához, ehhez gyakorlatibb, "húsbavágóbb" eszközök szükségesek.

"Egy nagyon jó dolog ez a magyar igazolvány. Nem mintha nagyon sokat változtatna. Lényegében ez egy olyan, hogy valami megmozdult. Annyira azért nagy jelentősége nincsen, hogy befolyásolja a fiatalokat, hogy itthon maradjanak. Hiszen azért mondom, hogy jelképes jellege van, szerintem. A párnám alatt, tudom, hogy van egy igazolványom, és éjjel, mikor felébredek, meg akarom nézni, hogy magyar vagyok, és kész, visszateszem." (HK.2.1.06)

"A státustörvényt úgy értékelem, mint egy mézesmadzagot. Azt akarom először mondani, hogy nekem jólesik, hogy végre úgy gondolkodnak Magyarországon a Parlamentben, hogy nekünk van egy másik testvérünk, aki Erdélyben lakik, és jó lenne róla gondoskodni. Az viszont nem esik jól, hogy adtunk nekik valamit, de nem annyit, hogy azzal meg is elégedjenek. Mi az? Az idős lakosság, nagy része idős, például amikor meghallották, csak a fénykép árát, akkor a névnek 40 tojásból 150 000 lejt [kell kifizessen], sokan legyintenek: Nekem már nem kell, fiam" (HK.3.1.10)

"Kérem szépen, a magyar igazolvány, ennek nincs olyan előnye, hogy mondjuk, egy nagy hajrá, és minden a rendjén. Nem szeretném bírálni, sőt helyeslem, de énszerintem nem lesz egy olyan, mert hogyha megvan a magyar igazolvány, ki vagyok, mi vagyok, nincs ilyen. Tehát maga, hogy kiváltom-e a magyar igazolványt, azt sem mondom, hogy ki, azt se, hogy nem. De még egyszer mondom, hogy ez nekem semmi előny. Az előző rendszerben sem tagadtam le a magyarságomat, és most sem tagadom le. Aki meggondolja, hogy mit mondok, az igazat ad nekem. Mert nekem ez, hogy elővegyem, hogy túlfelől mutogassam, hogy ugyanolyan magyar vagyok? Nem. A magyarságot én érzem, és éreztem ezidáig is." (HK.1.1.19)

"Hát a státustörvény, nagyon jónak értékelem. Kiváltom [a magyar igazolványt], most nem a kedvezmények miatt, mert ottan vagyok, hogy ebben én lehetőséget nem látok, hogy magunkat számoljuk meg, hányan vagyunk." (HK.2.1.01)

- *"Nem státustörvény kellett volna az erdélyi magyarságnak"*

Ez az értelmezés arra a meglátásra épül, hogy az anyaországi támogatást alapvetően másként kellett volna irányítani ahhoz, hogy hatékonyan hozzájáruljon a szülőföldön való megmaradáshoz, valamint arra, *hogy hiányzik az a nemzetstratégia, aminek a része (kellett volna legyen) a státustörvény*. Eszerint az erdélyi magyarságnak nem státustörvény kellett volna (ami csupán egy jelképes rendezése a kérdésnek), hanem befektetések és/vagy kettős állampolgárság. Ez a megközelítés tehát a státustörvény többszemponútú bírálatát tartalmazza.

"Én a státustörvény kérdésében egy nagyon radikális álláspontot képviselek. Ez egy választási évben megszületett törvény, én azt szerettem volna, ha nem a választási évben születik, mert magán viseli a választás előtti évnek minden káros jellemzőjét. Másrészt, személy szerint úgy érzem, hogy a magyar kormányok számos olyan kedvezményt, amit biztosítani fognak, tudták volna biztosítani az elmúlt években is. Mindenféle különösebb felhajtás nélkül. Hogy Magyarországon kedvezményesen utazzon, mindenkinek útlevele van, ezt nyugodtan megtehették volna eddig is. Különösebb felhajtás nélkül. Az a 2-3 ezer diák nem kaphatott volna ösztöndíjat ezidáig? A magyar igazolványban szereplő számtalan kedvezmény nem kötődik semmilyen pecsétes

igazolványhoz, ez csupán egy politikai szándék. Ez egy személyes vélemény, én nem szeretem, ha túl sokat beszélnek rólunk, viszont tenni elfelejtene. Ahhoz, hogy valóban a Magyarország határain kívül élő közösségek megmaradjanak és erősödjenek, ez egy nagyon jól kidolgozott gazdasági szempontokat és eszközöket felhasználó tervnek kellett volna a része legyen. Erről beszéltem ezelőtt jó sok évvel, és ez az általános szemléletmód hiányzik." (HK.2.3.07)

"Én a státustörvényt elfogadtam, de akkor sem, amikor kezdték, és ma sem látom semmi előnyét. A státustörvény helyett az anyaország azt kellett volna csinálja, mert ez nem került kevés pénzbe, hogy magyar befektetőket küldjön egész Erdélybe, és a pénzt ide fektessék be. Ide kellett volna kitenni a pénzcsekkét. Ez a véleményem, és ez volt kezdettől. Ide nem státustörvény kellett volna, hanem befektetés." (HK.1.1.23)

"A státustörvényt vegyesen tudnám értékelni. A magyar kormány olyan szerződést kellett volna kössön a szomszédos országok kormányaival, hogy helybe, ide hozza a tőkét, a magyarok lakta vidékre. Mert avval [státustörvénnyel] egyébként nem sokat érünk." (HK.3.1.01)

"Én sokkal többet vártam ettől a törvénytől, én olyan kiválasztásnak néztem volna, tehát én állampolgárságot vártam volna. Lehet, hogy az RMDSZ is hibás, mert sokkal radikálisabban kellett volna fellépjenek. Mert az ő véleményüket Magyarországon is megkérdezték. Viszont Magyarországon is, úgy látom, hogy ez inkább egy reklám, tehát ilyen reklámtörvényként született meg. Én persze ki fogom váltani, a szimbolikus jelentősége miatt." (HK.1.1.03)

"Hát a státustörvény, az átalakult abszolút kedvezménytörvényé, ezt tudjuk, tehát státustörvény nincs. Van kedvezménytörvény, van egy olyan törvényünk, ami egyelőre nincs megtöltve lényeggel, mert én úgy érzem, hogy nekem nem kell egy papír, hogy magyarnak érezzem magam. (...) Nekem ne kedvezményeket adjanak, hanem jogokat. Mert Trianonért én nem vagyok hibás." (HK.3.3.06)

"A státustörvénnyel kapcsolatban nagyon röviden: ha ez akar lenni a maximum, akkor nem tartom jó megoldásnak. Én jó megoldásnak olyan megoldást tartok, ami azonos értékrendet állapít meg, és nem másodrangú nemzettársként kezeli a külföldre szakadt, nem önszántából külföldre szakadt magyarokat. Márpedig a státustörvény, kedvezménytörvény is mutatja, hogy alamizsnát oszt, és gyakorlatilag konzerválja ezt a másodrangú nemzettársnak a státusát. Én nem látom, hogy ez forradalmian új helyzetet teremtené, az biztos, elismerem és értékelem, hogy a nemzeti tudat megerősödéséhez hozzá fog járulni, egy bizonyos méltóságérzetet azért ad az itteni magyarságnak. Van egy magyar igazolvány, elismernek, hogy nemzettársa vagyunk a kárpát-medencei magyarságnak, s ha március 15-én elkezdjük énekelni a himnuszt, akkor lehet, hogy többen bekapcsolódnak." (HK.1.1.13)

- *"Mi az, hogy magyar igazolvány?"*

Létezik, bár elszórtan és kevesek által képviselve az előbbinél élesebb bírálat is a "státustörvény: csak jelképes dolog" narratíván belül, amelyben a státustörvény szimbolikus jelentősége inkább negatív konnotációkkal telítődik. Ez az álláspont egyrészt *a magyar igazolvány ötletének kritikáját tartalmazza*, másrészt pedig a kedvezmények túlértékelését és túlhangsúlyozását helyteleníti. Ez, bár nem jellemző megközelítés, azért tarjuk szükségesnek bemutatni, mert hozzátartozik az ismertett álláspontok teljes spektrumához⁹.

"Én a nevét, a megnevezését sem tartom annak a könyvecskének helyesnek. Hát mi az, hogy magyar igazolvány? Én például nem váltom ki. Nekem nem kell magyar igazolvány. Hogyha az én származásommal és nevemmel, nekem még egy papír is kell, hogy én magyar vagyok, akkor nem tudom, hogy minek kéne. Én Magyarországon tudnék néhány nevet a politikai elitből is felsorolni, akire nagyon ráférne, hogy váltsanak egy magyar igazolványt, hogy ők magyarok. Előnyökért egyáltalán nem. De ha az előnyöket nézzük, akkor is: mit nyújt? Orvosi kezelésre ugyanúgy a Segítő Jobb Alapítványnak az elfogadása, finanszírozása kell, mint eddig. Más orvosi kezelés nincs. Illetve aki ott dolgozik, az fizeti a társadalombiztosítást. Eddig is dolgoztak ott munkavállalási engedéllyel, fizettek, és kezelték. Ezután is munkavállalási engedély kell Magyarországon dolgozni. Kivéve három hónapot. Tehát paradicsom-, paprika- és szőlőszedőkre van szükség. Ennyi az egész státustörvény. Hogy milyen közeledést segít elő, nem tudom. Amilyen keveset nyújt, ahhoz a politikai tét túl nagy volt. Én ma azt mondom, hogy politikailag és a két nép közötti viszonyban, jelen pillanatban, a státustörvénynek egyetlen kézzel fogható eredménye van: rengeteget rombolt, mert rengeteg indulatot szított fel." (HK.1.2.01)

"Örülünk, de megint itt van a prioritás. Most nem azon a szinten állunk, hogy Romániának erre lett volna szüksége. Kell, semmi bajom vele, én is el fogok menni, s a kislányomnak is kiveszem, de hogy mi ennek a hatása, arról sem vagyok meggyőződve. Hogy mit mond a magyar politikus, az egy dolog, s ha előveszed a vonatállomáson vagy előveszed a metróban, s az ottani pasas mit mond rád, az egy másik dolog. Én nem ismerem a törvényt részleteiben. Azonkívül, hogy én, aki magyarnak érzem magam, s teszem azt, jön egy hivatalos szerv s megkérdezi: magyarnak érzed magad? Na jó, akkor legyél magyar. S ad rá egy pecsétet, ezenkívül nem érzem a státustörvénynek a hatását. Tessék, itt a magyar igazolvány. Adta valaki, egy idegen egy idegennek - egy magyar igazolványt."(HK.1.2.06)

"Az, hogy a státustörvény és szülőföld: ez hülyeség. Nem ez volt a szerepe. Ennek az én véleményem szerint az volt a szerepe, hogy Magyarország hivatalosan olcsó munkaerőhöz jusson." (HK.3.5.08)

A felvázolt narratívák alapvetően a státustörvény jelentőségének megítélésében különböznek. Várható hatását illetően a szülőföldön való megmaradásra - mint már jeleztük - nem választhatóak el ennyire élesen egymástól. Ebben a kérdésben az álláspontok sok esetben átfedődnek, illetve csak tendenciájukban tekinthetők a vázolt narratívák elemeinek. Ezért külön is kitérünk arra, hogy mennyire bizakodóak a megkérdezettek a tekintetben, hogy a státustörvény elősegíti-e az erdélyi magyarság szülőföldön való boldogulását.

Kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy az az álláspont, miszerint a státustörvénynek lesznek konkrét pozitív kihatásai a szülőföldön való megmaradásra, egy kisebbségi vélemény. A kérdést érintő önkormányzati képviselők kevesebb, mint fele nyilatkozott egyértelműen úgy¹⁰, hogy a törvény elősegíti a szülőföldön való megmaradást olyan értelemben, hogy hozadéka inkább érzelmi töltetű, "simogatás az anyaország részéről, amely háttérbe szorítja a rideg számító észt", és ezáltal "az erdélyi magyarság önmagára talál". Egynegyedük egyértelműen azt az álláspontot képviseli¹¹, hogy a státustörvénynek inkább elszívó hatása lesz, hiszen elsősorban a fiataloknak nyújt kedvezményeket a munkaerőpiacon való tájékozódásban, de főként a továbbtanulásban, ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy akik ott tanulnak, vagy stabil munkahelyet találnak, nem fognak visszajönni Erdélybe. E kérdés kapcsán a megfogalmazott másik álláspont¹², hogy a státustörvény nem fogja befolyásolni a kilencvenes évek során kialakult népességmozgási trendeket, mert a törvény kihatása minimális azokra a gazdasági és társadalmi problémákra, amelyekkel jelenleg az erdélyi magyarság szembesül Romániában. Elszórtan ugyan, de megfogalmazásra kerül az az inkább kiváronak nevezhető vélemény is¹³, miszerint a státustörvény várható kihatásait korai lenne még megítélni. Kiemeljük, hogy a megkérdezettek többnyire azt keresik a törvény által nyújtott kedvezményekben, amit itthon tudnak használni belőlük. Következésképpen: a többgyermekes családok részéről a szülőföldön igényelhető oktatási nevelési támogatást tekintik a legtöbben reális segítségnek, ami, remélhetőleg, hozzájárul majd ahhoz, hogy megnő a magyar nyelven tanuló iskolások száma Romániában.

További adalékkal szolgálnak még a státustörvény jelentőségének erdélyi megítéléséhez a kérdés személyes vonatkozásai. Arra a kérdésre, hogy milyen okból váltanak ki a magyar igazolványt, a válaszolók közel kétharmada annak csupán szimbolikus jelentőségét említi¹⁴, a kedvezmények nem érdeklik vagy nem kívánják igénybe venni azokat. Közel egynegyedük¹⁵ azért igényli vagy igényelné a magyar igazolványt, mert fontosak számára a kedvezmények is - ezek inkább pedagógusok, nyugdíjasok, vagy olyanok, akik a gyermekeik miatt váltanának magyar igazolványt. Van egy viszonylag szűk csoport is¹⁶, amelynek tagjai úgy vélik, hogy kötelességük kiváltani a magyar igazolványt, mert a helyi magyar közösség elvárja tőlük, mint önkormányzati tisztségviselőktől. A személyes fogadtatás megerősíti: a státustörvény Erdélyben alapvetően szimbolikus jelentőséggel bír, és arra az elvárásra nyújt - mint az elmondottakból kiderül, megfelelőnek vagy kevésbé megfelelőnek ítélt - megoldást, ami a kisebbségi helyzetben elszenvedett sérelmek egyfajta jóvátételeként értelmezhető.

A vázolt narratívák ugyanakkor azt is mutatják, hogy a törvényben megfogalmazott kedvezmények és támogatások csak részben találkoznak az erdélyi magyarok elvárásaival, a javaslatok és kritikák jelzik: a státustörvény továbbgondolást igényel a megkérdezett önkormányzati tisztségviselők nézőpontjából.

3. A státustörvény és a magyarországi választási kampány

A státustörvény erdélyi fogadtatását meghatározták egyfelől az erdélyi magyarság elvárásai az anyaország irányában, másfelől pedig az a mód, ahogyan a törvény bekerült a köztudatba, illetve ennek magyarországi visszhangja.

A megkérdezettek körében általánosnak tekinthető vélemény, hogy ha már a státustörvényt tartotta a magyar kormány

járható útnak és életképes modellnek, ezt "csendesen", a kérdés horderejéhez méltóan kellett volna felvezetni és elfogadtatni. A rendezés tartalmára és elfogadtatási módjára vonatkozó elvárás-rendszer alapjául szolgált, hogy Romániában több olyan megoldási változat van jelen és működik, amely a megkérdezettek szerint modellként szolgálhatott volna a státustörvény elfogadtatására és kivitelezésére, illetve más (megfelelőbb) megoldás körütekintő kidolgozására (romániai németek, moldáviai románok, romániai horvátok esetében alkalmazott megoldások).

A státustörvény mediatisálása, illetve magyarországi "kibeszélése" a választási kampány időszakára esett (így ennek részévé vált), ami - a beszélgetések alapján - negatívan befolyásolta a magyar-magyar viszony alakulását, hiszen tovább rontotta az erdélyiség imázsát a magyarországi társadalomban, az erdélyieknek pedig csalódást okozott, hiszen akarattól függetlenül - erdélyi nézőpontból egy nagyon lényeges kérdés rendezése - eszközévé vált a választási harcnak.

A státustörvénynek a választási kampányban való belesodródása - kutatásunk eredményei szerint - némileg beárnyékolta az ilyenféle modellnek a pozitív fogadtatását, de számos esetben a hitelességét is. Ez elsősorban az akkori ellenzék (MSZP) álláspontjára vonatkozik (tehát, hogy "bár megszavazták a parlamentben a státustörvényt, mégis a választási kampányban az erdélyiekkel és a 23 millió románnal riogatták a közvéleményt"), de a FIDESZ-MDF kormányra is, amiatt, hogy a választási kampányt közvetlenül megelőző időszakra időzítette a törvény elfogadását, így részükről is kampánycélokat szolgált, illetve, hogy nem készítették elő megfelelően.

"Itt több elképzelés született, hisz ez a dolog nem új keletű. Én visszaemlékezem, valamikor a Bocskai Szövetség volt egyik kezdeményezője, kezdett erről tanulmányokat, cikkeket megjelentetni, hogy a kettős állampolgárság mit jelentene, hogyan lehetne megvalósítani. Aztán az MVSZ a külhoni állampolgárság gondolatát ölelte fel. Végül is a FIDESZ egy másik változat mellett tört lándzsát. Én több mindent kifogásolok nemcsak magába a törvényben, hanem a törvény körül is. Kirobbant egy nagy politikai cirkusz, annak ellenére, hogy a kettős állampolgársághoz viszonyítva a törvény holmi keveset biztosít a határon túli magyarságnak. Nézzük meg: nincs pontos statisztikai adatom, de hallottam, hogy majdnem fele Moldávia lakosságának román állampolgár. Olyan szépen csendben megcsinálták. Nemzetközi úzus, több országban csinálják. A romániai horvátok horvát állampolgárok. Senki sehol a hangját fel nem emelte. S ehhez képest a státustörvény holmi keveset nyújt, s ebből ekkora politikai cirkusz kerekedett." (HK.1.2.01)

"A jelenlegi magyarországi kormányzati tényezők bírálata is az én részemről, természetesen, hogy ezt propagandisztikus céllal fogalmazták meg, és olyan felhangokkal, amelyek rossz érzést keltenek nemcsak az itteni románságban, hanem az itteni magyarságban is. Miért kell ezt hónapokon keresztül, szinte nem volt olyan híradás a magyar televízióban, a Duna televízióban, a magyar újságokban az első oldalakon, mint a státustörvény. Legyünk már egyszer mértéktartóbbak, és tiszteljenek bennünket annyival, hogy ne miattunk siránkozzon fél Magyarország és az egész politikai színpad Magyarországon. A MIÉP-től az MSZP-ig, vagy nem tudom, hogy melyik volna a két szélső érték, lehet, hogy Munkáspártot kellett volna mondanom, ezt én megalázónak tartom, megalázónak azt is, amit az MSZP azután, hogy ne csak az egyik oldalt bíráljam, azok után, hogy mégiscsak aláírta és megszavazta ezt a törvényt, utána megtámadta a román-magyar egyezményt, olyan, amilyen, félresikerült, felülbírálta a törvényt, ez mind igaz, na, most ebből politikai hadjáratot folytatni, és választási kampányban egyik fontos pontként emlegetni és legezgetni, én ezt nagyon súlyos hibának tartom." (HK.2.3.09)

"Itt nagyobb volt a porfelverés a státustörvénnyel, mint maga, egy adott pillanatban, a fontossága, azok az előnyök. Ezt könnyebben meg lehetett volna csinálni, úgy, ahogy annak idején meg kellett oldani, ahogy Románia kivitelezte Moldáviával, úgy meg lehetett volna oldani a magyarsággal is. Mit mondjak?" (HK.1.1.10)

"Fontos a státustörvény, de a választások előtt kampány íze volt. Ezt talán nem ilyen módon kellett volna. Nézzük a németeket: azonosító kártyájuk van, odaadják, két perc alatt van német vízum. Nem a parlamentben hozták, hanem egyszerűen, szépen, elegánsan. Van konzulátus Temesváron, Szebenben és külképviselet Bukarestben, és ezt diszkrétan, elegánsan megoldották, nagy tam-tam nélkül, hogy most né, itt mi van. A népszerűség-hajhászás volt a cél. Elegánsan, szépen meg lehetett volna oldani, német módra, a történelmi egyházainkkal. (...) Ha lett volna egy jó koncepció, akkor ezt is lehetett volna kezelni. Nem ijesztgetni, okosan, tudatosan kellett volna úgy, hogy fontosak vagyunk egymásnak, ahogy a németek csinálták." (HK.1.2.08)

"A magyar igazolványoknak a kibocsátása egy kicsit később kellett volna, vagy egy kicsit hamarabb, mert Magyarországon sajnos a választási pakliba rakták bele ezt a státus-igazolványt." (HK.1.1.08)

Amint az idézetek is szemléltetik, a kampány időszakában - amely az Orbán-Nastase megállapodás elfogadása után lett még inkább státustörvény-centrikus - a megkérdezett önkormányzati tisztségviselők jelentős része a törvény mediatisálásának módját is értetlenül fogadta, illetve sérelmezte, olyan értelemben, hogy túlméretezettnek ítélték a státustörvénynek szentelt időt a magyarországi médiákban, ahhoz képest, hogy a törvénynek mi a valós hozadéka, illetve milyen elvárás-rendszerre próbált megoldást találni.

4. A státustörvény és a magyar-magyar közeledés

A státustörvény egyik célja a magyar-magyar közeledés elősegítése volt, az, hogy közelebb hozza egymáshoz a különböző országhatárokon belül élő magyarokat. Felmérések mutatják, hogy az erdélyiek megítélése Magyarországon nem túl kedvező, illetve ennek megfelelően alakult az erdélyiek magyarországiakról alkotott képe is¹⁸. A státustörvény történetének felvázolt alakulása - mint adataink mutatják - befolyásolta a határon túli és anyaországi magyarok egymásról kialakított képét. A megkérdetteknek kevesebb mint fele bízik abban¹⁹, hogy a státustörvény kedvező irányban befolyásolja a magyarországiak és az erdélyiek viszonyát, ám ez is inkább egy kiváráó, óvatos bizakodás, és a távolabbi jövőben esedékes, "amikor elcsitulnak a kedélyek". Az erdélyiek annak a lappangó sérelemnek az orvoslását remélik a státustörvénytől, hogy "lerománozzák" az erdélyieket Magyarországon, de számolnak azzal a tapasztalatból származó anyaországi magyar viszonyulással is, hogy továbbra is románnak tekintik őket, és még inkább elutasítóak lesznek velük szemben. A megkérdettek több mint egyharmada egyértelműen azon a véleményen van²⁰, hogy a státustörvénnyel ez a viszony nem fog javulni. A fennmaradó rész szerint ezt nem lehet megítélni, mint ahogy a státustörvény további alakulása is nagymértékben a választások kimenetelének a függvénye.

Érdeemes itt kitérni arra, hogy a magyar-magyar viszony értékelése legtöbb esetben példázat-narratívákat foglal magában, arra vonatkozóan, hogy Magyarországi látogatásaik során hogyan viszonyultak a magyarországiak a erdélyi magyarokhoz. Ezek - kutatásunk eredményei alapján - előítéletekkel telítettek mindkét részről, s ezeket az előítéleteket, úgy tűnik, a státustörvény története tovább erősítette.

"Szerintem elméletileg vagy eszmei szempontból ez egy nagyon hasznos dolog. Én is kiváltom, de hogy őszinte legyek, is-is. Volt ilyen dac nekem, főleg 90 után, hogy olyan lekezelően viselkedtek a magyarok. Jó, jöttek, segítettek, de nekem volt egy kisebbségi érzésem velük szemben, már a viselkedésükből adódóan, mert eléggé sokféle emberrel volt kapcsolat, de én sokkal büszkébb vagyok, hogy erdélyi vagyok. Most voltam ott a leányommal látogatóban. Akkor reggel hatkor ülök a Népstadionnál a kávézóban. Jön egy pasas, hazánkfia, magyarul beszélt, kért valamit, nem tudom, hogy mit, de egyszer csak azt mondja: akkor nem is kell, s megy kifelé. S egy magyar állampolgár elkezd csúnyán, hogy ezek a mocskos románok, milyen jó volt, amíg Ceausescu nem engedte ki, és ezt így egy kalap alá veszik. Csak azt akartam kérdezni attól a kedves polgártól, hogy ő vajon mit háborog, ő aki reggel 6 órakor ül a kávézóban? Nehogy azt mondja, hogy ő rendes munkás embere a magyar államnak, mert akkor ő mit keres ott hat órakor bent a restiben s issza a féldecit? Na az ilyenek mondják a véleményeket rólunk, tehát van ilyen is, azt hiszem, hogy nem lehet ott sem általánosítani, de azért itt is mi fogjuk húzni a kurtát, egy-egy ember fog szenvedni ezért." (HK.1.1.18).

"Abszolút [a magyar-magyar közeledést] sem látom, sőt a híreim nagyon szomorúak. Tehát amekkora cirkusz, kalamajka keletkezett a státustörvényből, felszították a kedélyeket éppen Magyarországon, ahelyett, hogy csendbe lerendezték volna, mint Románia Moldáviával, a magyarországiak egy része meg van ijesztve, meg van félemlítve, hogy előzőnlük a románok, ukránok, nem lesz munkahely, jön a bűnözés. És már ilyen visszajelzéseket is kaptam Magyarországról, hogy az ott tanuló erdélyi magyar diákokat az osztálytársai kikergették az osztályból. És megmondták neki, hogy te, bűdös oláh, többet te velünk nem tanulsz, és kirakták. Nem a tanárok, a diákok rakták ki, mert azt hallotta a magyarországi gyermek otthon a szüleitől. Ez, hogy milyen közeledést segít elő, nem tudom." (HK.1.2.01)

"A magyar-magyar viszonyról... Szerintem, mint ahogy a SONDA IPSOS, a magyar véleménykutatási társaság végzett egy ilyen kutatást, hogy onnan kiderült - és szerintem is, nekem is van egy ilyen jellegű tapasztalatom -, hogy Magyarországon nem örülnek a romániai magyaroknak. Sajna, van egy ilyen trend, és családon belül is tudom ezt érzékelni, hogy például Magyarországon, Budapesten lakik a sógornóm és nem szabad tudják a gyerekeknek az osztálytársai, hogy ők Romániából származnak. Szóval ez egy érdekes dolog, hogy ne merjük vállalni az azonosságunkat, mert bizonyos hátrányaink lehetnek belőle. Ez működik szerintem, és nem értem, miért nem egyezik a magyar a magyarral, mikor a német a némettel, a japán a japánnal, kínai a kínáival egyezik. Ha jön a sanghaji kínai és a pesti kínai az Orczi térről például, megegyeznek, egy nyelvet beszélnek és örülnek egymásnak. Miért kell a magyarországi magyar és a romániai magyar ne egyezzen egymással? Persze

vannak kivételek is, de a közvélemény, ez reálisan jött ki a véleménykutatásból, a többség, az nem örül." (HK.3.1.06)

"Énszerintem [a státustörvény] nem fogja elősegíteni a magyar-magyar közeledést. Mert, sajnos, tapasztalatból mondom, többször jártam Magyarországon, de nagyon az anyaországi magyarok sincsenek elragadtatva az itteniektől, mert mi mindig románnak vagyunk elkönyvelve általuk, a magyarok által is, az itteni székelyek románnak vagyunk elkönyvelve, bides románnak." (HK.1.1.05)

"Magyar-magyar barátság. Hát barátságról nem lehet beszélni, mi elszakadtunk annak idején. Az idős emberek tudják, hogy hogy volt azelőtt, de most már egész másképp van felfogva: a magyarországiak az erdélyi magyarokat románnak nevezik. Mikor oda kimegyen, azt mondják, hogy mocskos román. A magyarországi magyarok nem tudják azt a régi kapcsolatot, ami volt a háború előtt, míg a határ nem volt elválasztva: a hovatarozásunkat." (HK.1.1.15)

"Azt látom, hogy a magyarországiakhoz való közeledés, hogy a dolgok a medrükbe terelődjenek, az úgy volna megvalósítható, hogy minden egyes magyarországi magyart el kéne hozni a Székelyföldre, legalább egy hét túsárra, amikor itt elbeszélgetnének a bácsikkal, vagy meginnának egy pohár pálinkát, vagy egy pohár bort s akkor az a bizonyos budapesti magyar rájönne, hogy micsoda mínuszokkal rendelkezik, amit a Kádár-korszakban az agyomosás következtében belesulykoltak." (HK.1.121)

A bemutatott kutatási eredmények párhuzamba vonhatók a Magyarországon készült, a státustörvényre vonatkozó felmérésekkel. A TÁRKI által 2002 februárjában végzett vizsgálata azt mutatta, hogy a státustörvényt a magyarországi megkérdezetteknek csupán 33%-a tartotta szükségesnek. "A törvényt szükségesnek tartók többsége a kedvezmények mértékét éppen elegendőnek véli. A törvény által biztosított kedvezmények közül a leginkább az oktatási, kulturális és egészségügyi szolgáltatások igénybevételével értenek egyet, legkevesbé pedig, a határon túl élő családok magyarul tanuló gyermekeinek a magyar államtól kapott pénzbeli támogatásával. A státustörvény lehetséges hatásai közül leginkább a határon túli magyarok és a többségi társadalom közti feszültség növekedésére számít a magyar lakosság, de azzal is a közepesnél erősebb az egyetértés, hogy a törvény hatására a határon túli magyarok újra a nemzethez tartozónak érezhetik magukat."²¹

A TÁRKI felmérése arra figyelmeztet, hogy a határon túli magyarok elvárásai és a magyarországiak hajlandósága a határon túliak támogatására nem egybecsengőek és csak részben összeegyeztethetőek. Bár a magyarországiak egy része elismeri a státustörvény fontosságát a határon túli magyarok számára, ellenben pontosan azokat a kedvezményeket támogatják a legkevesbé, amelyeket az erdélyi magyarok a legfontosabbaknak tartanak. De a státustörvény egyharmados magyarországi támogatottsága azt is mutatja, hogy a törvény inkább konzerválta a '90-es évek során kialakult helyzetet a magyar-magyar társadalmi kapcsolatokban, mintsem elősegítette volna a közeledést - ez tükröződik kutatásunk eredményeiben is.

5. Az Orbán-Nastase megállapodásról

A státustörvény által nyújtott kedvezmények sorában a legvitatottabb kérdés a magyarországi munkavállalás szabályozása volt. Az Orbán-Nastase megállapodás egyik eleme, hogy a státustörvény alkalmazása esetében a magyarországi munkavállalás lehetőségét kiterjesztik a nem magyar nemzetiségű román állampolgárokra is. A megállapodás ezen pontja erősen megosztotta a közvéleményt Magyarországon (ezáltal jelentős szerepet kapott a választási kampányban is), de Erdélyben is eltérően értékelték.

Kutatási eredményeink azt mutatják, hogy az Orbán-Nastase megállapodást a megkérdezettek közel kétharmada tudomásul vette²², és úgy fogadta, mint szükséges kompromisszumot. Ez azonban a sajátos kisebbségi helyzet kényszerét is magában hordozza (lojalitás mindkét oldal irányában). Ebben a megközelítésében a státustörvény romániai alkalmazásának ez a megállapodás volt az ára. A munkavállalás kiterjesztése a román nemzetiségűekre is nem sérti a törvény szellemét (eddig is vállaltak románok Magyarországon munkát, és a vendégmunkások számának a szabályozása a magyar állam hatáskörébe tartozik, a munkaerőpiacon bárki megmértehető).

A munkavállalás lehetőségének kiterjesztésével kapcsolatosan megfogalmazott fenntartásoknak két szintjét különíthetjük el. Van egy olyan vélemény, mely szerint a munkavállalás kiterjesztésének lehetőségét a román nemzetiségűekre vonatkozóan nem kell túlságosan komolyan venni, hiszen a törvény előírásait (balkáni modellre építve) a gyakorlatban ki lehet játszani oly módon, hogy a magyarországi munkaadótól elvárnak - különösen a státustörvény elfogadása után - egy etnikai alapú szolidaritást, tehát hogy hajlandó lesz alkalmazási politikájában

piaci szabályoktól eltekinteni, és pozitív diszkriminációt alkalmazni az erdélyi magyar vendégmunkásokkal szemben. A fenntartások másik szintje (az elvszerű modellre építve) explicitebb kritikáját jelenti az Orbán-Nastase megállapodásnak, eszerint a munkavállalás lehetőségének kiterjesztése a státustörvény lényegének, elvének sérülését jelenti, hiszen ha a státustörvény a határon túli magyarokra vonatkozik, akkor elvárható a megkülönböztetés a munkavállalás területén is. A fenntartásoknak ez a szintje csalódást jelent, amolyan "rendes feltámadás" tartalmú (megint nem mi kerülünk előtérbe, megint hátrább sorolnak). A munkavállalás lehetőségének kiterjesztése kapcsán megfogalmazott fenntartások összegzésképpen elmondható, hogy ezeknek alapja az erdélyiek imázsának féltése, olyan értelemben, hogy a román munkavállalók tovább ronthatják az erdélyi magyarokról kialakult inkább kedvezőtlen képet a magyarországi társadalomban.

A hozzátartozói igazolvány tekintetében - tehát, hogy az Orbán-Nastase megállapodás értelmében nem váltható ki Romániában magyar hozzátartozói igazolvány - a kutatás eredményei a megkérdezettek tájékozatlanságát mutatják²³. Az érvényes választ adók fele úgy ítélte meg²⁴, hogy ez a törvény kivitelezésének hiányossága Erdélyben, hiszen Romániában sok a vegyes házasság, és az, hogy Romániában nem váltható ki hozzátartozói igazolvány, negatív diszkriminációt jelent a nem magyar nemzetiségű házastárssal szemben. Érdekes, hogy a magyar igazolvány és a hozzátartozói igazolvány itt összemosódik (valószínűleg a balkáni szemléletmód is belejátszik ebbe, tehát, hogy ha nem váltható ki hozzátartozói igazolvány, akkor meg kell keresni a kikaput, hogy hogyan juthat magyar igazolványhoz a nem magyar házastárs), következésképpen a megkérdezettek általában "az igazolványról" beszélnek, amit meg kellett volna adni. Azonban az interjúk alapján nem körvonalazható egy koherens érvrendszer arra, hogy miért járna igazolvány a nem magyar nemzetiségű házastársnak, s talán ennek a kérdésnek a megítélésében a legkonfúzabbak a válaszok. Van, aki a családi harmónia megtartását említi érvként, mások a vegyes házasságban született gyermekek magyarrá való nevelése érdekében tartanák fontosnak az igazolványt a nem magyar nemzetiségű házastársnak is. De olyan (szélsőségesnek nevezhető) vélemény is elhangzik, hogy a román házastárs be kellene lépjen ezért az RMDSZ-be, illetve olyan emocionális megalapozottságú érvelés is, hogy akinek magyar a házastársa, az már magyar családban él, tehát "neki is jár" és "megérdemli". Ennek a tisztázatlan álláspontnak a leggyakoribb feloldása azzal történik, hogy abban az esetben kell megadni, ha az illető házastárs magyarnak vallja magát, ám ebből egy bűvös kör keletkezik: ha valaki román, miért vallaná magát magyarnak, ha mégis megtenné, akkor az már elítélendő, mert érdekből lett magyar, vagy adta magyar iskolába a gyermekét.

"Kár, hogy hát nem lehet kiváltani a hozzátartozói igazolványt is, mert százszázalékosan megérdemelné a [magyar házastárs] hozzátartozója abban a családban, hogy megkapja ezt az igazolványt." (HK.4.2.03)

"Azért mégis a család dönti el, hogy mennyire él ezzel, és milyenek vallja magát. Ez meggondolkozathatja a családokat, amikor el kell döntenüök, hogy mindketten magyarok, esetleg mindketten románok lesznek-e." (HK.2.1.05)

"Hát miért, hogy ne kapjon, hogyha egy családban élnek? Egy család, az egy család, azt az ember úgy kell értelmezze, hogy egyik, amit akar, a másik is azt akarja." (HK.2.1.06)

"Ez egy diszkrimináció. Én hogyha elvettem egy román nőt, mondok egy példát, hát, és ő eljött hozzám feleségül, akkor az azért jött hozzám, mert ő is elvállalta a magyarságot, vagy ez lehet éppen fordítva is. Itten már beleszólnak az emberi jogokba, tehát korlátozva vannak az emberi jogok. Hát én születhettem románnak, semmi gond, de ha magyar akarok lenni, akkor lehetek én magyar is, azért mert ez benne van az emberi jogokban." (HK.2.1.09)

"Hát, végül annak kellett volna igazolványt adni, aki úgy érzi magát, hogy magyar. Most már ha vegyes házasság, nem vegyes házasság, aki azt mondja, hogy én annak érzem magam, és tudok magyarul beszélni, hát, miért ne." (HK.2.1.19)

"Hát [a hozzátartozói igazolvány] ez egy kicsit gond. Ahogy tudom, hogyha a feleség román, ha nem lép be az RMDSZ-be, nem kap igazolványt, és akkor kicsit felemás helyzetbe vezet az, hogy be kell írni a román feleséget az RMDSZ-be. Szerintem lehetett volna két fajta igazolványt adni, hozzátartozói igazolványt is. És ezt nem tették volna függővé attól, hogy RMDSZ tag legyen a román feleség." (HK.4.2.02)

Ugyanakkor, bár jóval kisebb arányban vannak olyanok²⁵, akik egyetértenek azzal, hogy a román házastársnak nem kell a státustörvény hatálya alá tartoznia, ezek rendszerint egy végiggondoltabb, logikusabb érvelésre támaszkodnak, miszerint a törvénynek - elve szerint - a magyarokról kell szólnia, nem pedig a magyarok hozzátartozóiról.

Az Orbán-Nastase megállapodás kapcsán szükséges kitérni az RMDSZ szerepének értékelésére is a státustörvény elfogadásának és alkalmazásának folyamatában. Fontos előrebozsítani, hogy a megkérdozettek közel fele nem tért ki az RMDSZ szerepének megítélésére a státustörvénnyel kapcsolatban²⁶. Ez utalhat egyfelől arra, hogy az RMDSZ-kérdést tabuként kezelték a téma kapcsán, de arra is, hogy nem illendô arról a szervezetrôl véleményt mondani ebben a kérdésben, amelyet az önkormányzatokban képviselnek.

Az érvényes választ adók közel kétharmada helyesli és pozitívan értékeli az RMDSZ szerepét²⁷ olyan értelemben, hogy a romániai magyar érdekvédelmi szervezet feladatának tett eleget azzal, hogy közvetítette a két kormány között, és jelentôs volt a közremûködése az Orbán-Nastase megállapodás tetô alá hozásában. Megítélésük szerint természetes, hogy az RMDSZ irodáiban zajlik a kérvények begyûjtése, ez hozzájárulhat a helyi RMDSZ-ek életre keltéséhez, hiszen új tagokkal gyarapodik a szervezet, és új tartalmakat vihet azok életébe a státustörvény kivitelezése. Meg kell azonban említenünk, hogy az RMDSZ szerepének elismerésével és helyeslésével együtt jár az az elvárás is, hogy fokozni kell a tájékoztatást a magyar igazolványok kiváltása érdekében, illetve, hogy vállaljon szerepet a továbbiakban is a törvény alkalmazásának folyamatában, esetleg új tartalmakkal való feltöltésében.

"A szerepet, amit felvállalt az igazolványokkal helyesen tette, még hogyha bizonyos esetekben voltak huzavonák az RMDSZ, az egyházak és a civil társadalom között, úgy érzem, hogy jó lépést tett, és továbbra is ezen a vonalon kell szolgálja azt a kedvezménytörvényt." (HK.4.1.01)

"Ezt a törvényt tovább kell vinni, és az RMDSZ-nek persze nagy a szerepe úgy, hogy ötletekkel jöjjön, ismerje a magyarság itteni sajátosságát, az itteni magyarok problémáját, és ezt akkor próbálja bevinni a törvénybe, hogy, ugyebár, ezt a törvényt indulásnak tekintem, ami bôvíthetô és perfekcionálható." (HK.4.1.05)

"A román, magyarul jól beszélô, de román nevû lakosok is érdeklôdnek, hogy RMDSZ-tagok szeretnének lenni, és tagság szempontjából nagyon pozitív elmozdulás történt, mert eddig a legnagyobb probléma volt a tagsági díj beszedése, meg a tagsággal való kapcsolat, most nagy lendületet vett, több mint 100-an iratkoztak be az RMDSZ-be, nálunk is, természetesen kifizetve elôre 1 év tagsági díjat, ez az RMDSZ-nek is egy pozitív gazdasági helyzetet teremthet." (HK.2.1.02)

"Feltétlenül egyenlô partnere kell legyen a történelmi egyházaknak, illetve a civil szervezeteknek. Föltételezem, hogy nem óhajt semmiféle hegemoniát ebben a struktúrában, viszont azt a szerepet, teszem azt, azt az érdemet, amelyet a kedvezménytörvény kikovácsolásában és kikotlásában magára vállalt, azt nem tagadhatjuk le." (HK.2.2.08)

Az RMDSZ szerepével kapcsolatban a státustörvény kivitelezésének folyamatában az érvényes választ adó megkérdozettek közel egynegyede fenntartásokat fogalmazott meg²⁸. Az RMDSZ-nek a státustörvény gyakorlati kivitelezésében játszott szerepérôl ebben a megközelítésben felszínre kerülnek, illetve erôsen artikulálódnak a szervezet belsô problémái és konfliktusai, és a státustörvény "kibeszélése" kapcsán az RMDSZ bírálata is megfogalmazódik. Ez a bírálat több szempontot és érvet is magában foglal. Vonatkozik egyfelől az RMDSZ csúcsvezetésének bírálatára, olyan értelemben, hogy a státustörvény elôkészítésének idôszakában nem képviselte kellô határozottsággal az erdélyi magyarság érdekeit, illetve, hogy nem fogadta kellô példamutatással a magyar igazolványt (egyik vezetô tisztségviselôje kijelentette, hogy neki nem kell magyar igazolvány). Ezt sérelmezték a helyi RMDSZ-tagok és tisztségviselôk, ugyanakkor ellentmondásosnak ítélték azt, hogy ha a vezetôk így vélekednek a magyar igazolványról, akkor miért propagálják a helyi RMDSZ-irodáknak, illetve ellentmondásosnak tartották abból a szempontból is, hogy ha a magyar igazolvány szimbólumértékénél fogva fontos a magyar közösségnek, akkor miért nem fontos a szervezet vezetôinek, akik ezt a közösséget képviselik. Másfelôl pedig az RMDSZ-szel szemben megfogalmazott kritikák lényege a tagtoborzás módjára (tagdíjak beszedésére) vonatkozik, illetve arra, hogy számos településen az RMDSZ monopolhelyzetbe került az infrastrukturális felszereltség vonatkozásában is, amitôl a többi helyi civil szervezet elesett azáltal, hogy az RMDSZ kisajátította a státustörvény végrehajtásával kapcsolatos gyakorlati kivitelezést.

"Most elmondom: nekem az a meglátásom, tapasztalatom, hogy az RMDSZ csúcsvezetôsége nem akarta a magyar igazolványt, és az egész státustörvényt nem óhajtotta, ô a státustörvénnyel való tárgyalásban az MSZP és az SZDSZ vonalát képviselte. De akkor, amikor rájött, hogy a törvényben ezt saját maga javára kihasználhatja. Tessék csak visszaemlékezni a Frundának való aláírás-gyûjtésre, összekapcsolta [a kampányát] ezzel az aláírás-gyûjtéssel, akkor az irodákat összekapcsolta [a státustörvénnyel], az infrastruktúra ott maradt, és én úgy érzem, hogy az egyházakat és a civil szervezeteket igyekezett ebbôl kikapcsolni. Lehet, hogy magas rangú egyházi vezetôk ezt el is mondták a kedves RMDSZ-képviselôinknek, az RMDSZ vezetôségnek. Tehát

az, aki a romániai magyarságot képviseli, nem lelkesedett nagyon a törvényért, nyilatkozatokban ez látszik, hogy ez annak a vetülete, hogy nem Fidesz-párti az RMDSZ vezetés, mert ez világosan látszik. Nem tudom. De én azt mondom, hogy amikor rájött, tehát Orbánék, a kormány nem enged és lesz, kérem, akkor beállt, és amit lehetett, mindent megkaparintott. Hogy ezért milyen engedményt kell tenni a PDSR-nek, nem tudom. De, hogy kell, ebben is biztos vagyok." (HK.2.2.07)

"Én sajnálatosnak tartom azokat a kijelentéseket, amelyeket egyes RMDSZ-politikusok tettek, hogy gyakorlatilag leminősítették a státustörvényt, a magyar igazolványt, és azon gondolkodnak, hogy egyáltalán ki kell-e váltani. Én úgy gondolom, hogy az elmúlt tíz évben a legtöbbet, amit adott a státustörvény nem az RMDSZ-től kaptuk, hanem a [magyar] kormánytól." (HK.2.3.06)

"Hát az RMDSZ felvállalta, ugye, itt az ügybonyolítást, tanácsadást, menedzselést. Szomorúnak tartom ezt a vetületét... Én ezt a hozzáállást teljesen negatívnak és visszataszítónak és aljasnak tartom, hogy most egyszerûen az emberektől tagdíjat szednek, RMDSZ-tagnak kell lenni, hogy az RMDSZ-től kapjon egy ilyen igazolást. Én azt mondom, hogy mi, amikor létrehoztuk az RMDSZ-t, lehet, hogy ma ilyen sok új és nem tudom hogyan lett RMDSZ vezető az alakulásnál ott se volt, pedig nem volt olyan rég. Ezt az RMDSZ-t nem azért csinálták, hogy így toborozzon tagságot. Ha egy politikai szervezet nem tud magának másként híveket szerezni, akkor erőszakkal csinál tagságot? Ez úgyis az lesz, hogy lefizeti egy évre, majd soha az életbe nem fog többet RMDSZ-tagdíjat fizetni. Holott az alapszabály szerint tag, aki fizeti. Így tagságot toborozni? Hogy év végén kijelentsék, hogy újra 800 000 tagja van az RMDSZ-nek? Ami úgyis hazugság. Nem tudom, mi áll mögötte, hogy a sok taggyűjtés-e a cél vagy pedig a sok pénz a cél. Üzletnek üzlet, bótnak jó bót az RMDSZ-nek, ezt alá kell írjam. Még ha egy magáncég csinálná, megérteném. De hogy az RMDSZ csinálja a saját lakosságával szemben. S már van, rengeteg panaszt s felháborodást és reklamációt hallottam. Na most akkor felvetődik a kérdés, hogy tagot szerez-e az RMDSZ, pénzt szerez-e, vagy éppen meggyűlölteti magát." (HK.1.2.01)

Az elmondottak a státustörvény erdélyi fogadtatására és értékelésére vonatkozóan némiképp magyarázattal szolgálnak arra, hogy a megkérdezett önkormányzati képviselők szerint a felmérés időpontjában (2002. február-április) nem volt nagymértékű érdeklődés a magyar igazolványok iránt az erdélyi településeken, de mostanáig is (2002. augusztus) az erdélyi magyaroknak csupán 14%-a kérvényezte a magyar igazolványt²⁹. Az érdeklődés alacsony mértéke összefüggésbe hozható a már bemutatott elvárásokkal, ugyanakkor rávetül a magyarországi választási kampány üzenete, az Orbán-Nastase megállapodás eltérő fogadtatása, valamint az RMDSZ belső konfliktusainak rendezetlensége is.

6. Következtetések

Tanulmányunk a státustörvény fogadtatását és értelmezéseit mutatja be erdélyi nézőpontból, rögzít egy helyzetképet az elvárások és a lehetőségek határmezsgyéjén, a törvény alkalmazásának kezdeti időszakából. Hangsúlyozzuk, hogy az elemzés csupán a magyar nemzetiségű választott önkormányzati tisztségviselők értelmezéseit érintik és bontják ki, és ezek feltehetően eltérnek a többi romániai társadalmi réteg/csoport narratíváitól, értékeléseitől a státustörvényt illetően. Mindezzel együtt kutatásunk eredményei alapján az alábbi következtetéseket vonhatjuk le.

1. A státustörvény megszületését pozitívan fogadták Erdélyben, jelentőségét elsősorban eszmei értékében látják, ám a státustörvény által kínált megoldás csak részben találkozik az erdélyi magyarok elvárásaival.
2. A státustörvény szimbolikus értéke, üzenete várhatóan hozzájárul az erdélyi magyarok önbizalmának erősítéséhez, azonban a szülőföldön való boldogulásának feltétele, hogy ez a közösség más vonatkozásokban is önmagára találjon, jóban legyen Magyarországgal, szülőföldjét otthonának tekintse Romániában.
3. A státustörvény, bár a magyar nemzet "újraegyesítésének" a jegyében született, kutatásunk eredményei alapján inkább a "határon túliságot" erősíti. Deklaratíván az erdélyi magyarság a magyar nemzethez tartozik, ám ezt az összetartozást a magyar társadalom egy része nem, vagy nem ebben a formájában óhajtja. Következésképpen a státustörvény jelen formájában egybekapcsol és szétválaszt magyar közösségeket.
4. Az anyaország felé való odafordulás egyik motivációja Magyarország modellértékûsége (gazdasági fejlettség, életmód, kultúra) volt. Ez azonban nem úgy hatott a kilencvenes években, hogy tanuljunk Magyarországtól, és hazahozunk egy nyugatibb modellt, hanem inkább az elvándorlást ösztönözte. A státustörvény vélhetően nem állítja meg az elvándorlási folyamat trendjeit, sőt, inkább felerősíti.

5. A státustörvény várhatóan fokozza a fiataloknak a Magyarország felé való fordulását - nekik nyújt kedvezményeket a továbbtanuláshoz, és eszközöket a magyarországi munkaerőpiacon való tájékozódáshoz. Ám ez azt is jelenti, hogy elszakadnak a romániai életviszonyoktól, és kevésbé találják meg számításaikat itthon.

6. A státustörvény elfogadása felszínre hozta a kisebbségi lét alapvető, haza-szülőföld közötti dilemmáját. A törvény történetének tanulságai összességükben abban az irányban mutatnak, hogy szükséges és előremutató lenne a szülőföld felé való visszafordulás, valószínűleg ez szolgálná leginkább az erdélyi magyarok boldogulását - "veled uram, de nélkülöd".

Jegyzetek

¹ Módszertani összegzés:

A vizsgálatot 2002. február-április között végeztük. Ebben az időszakban összesen 137 egy-másfél órás beszélgetés készült Erdély 10 megyéjében, 85 településen, magyar nemzetiségű helyi önkormányzati tisztségviselőkkel (65 helyi tanácsos - 47,4%, 22 megyei tanácsos - 16,1%, 32 polgármester - 23,4%, 18 alpolgármester - 13,1%).

A mintaalakítás alapvető szempontja egy reprezentatív településminta volt. A kiválasztott településminta követi az erdélyi magyarság statisztikai megoszlását településtípus és történelmi régiók szerint (az 1992-es népszámlálási adatokat vettük alapul). Ugyanakkor az interjúalanyok kiválasztásánál figyelembe vettük a 2000-es helyhatósági választások eredményeit is. A települések 32%-ának esetében több interjú is készült ugyanabban a helységben. A településeken belül az interjúalanyokat úgy választottuk ki, hogy minél többféle tisztséget betöltő személy legyen közöttük: polgármester, alpolgármester, megyei és helyi tanácsos.

A megkérdezettek (interjúalanyok) megoszlása régióként: Székelyföld 39 (28,5%), Partium 43 (31,4%), Belső Erdély 43 (31,4%), Dél-Erdély és a Bánság 12 (8,8%); településtípus szerint pedig: falu 13 (9,5%), községközpont 60 (43,8%), kisváros 33 (24,1%), nagyváros 31 (22,6%).

Az interjúalanyok közül 125 (91,2%) férfi, 12 (8,8%) nő. Alapfokú végzettségű 7 (5,1%), középfokú végzettségű 39 (28,5%), felsőfokú iskolai végzettségű pedig 89 (65,0%), (2 nem jelölte meg végzettségét - 1,5%). A megkérdezettek átlagéletkora 48 év, korcsoportok szerinti megoszlás: 35 év alatti 15 (10,9%), 36-55 év közötti 81 (59,1%), 55 év fölötti 32 (23,4%), (9 nem jelölte meg életkorát - 6,6%).

Aszerint, hogy milyen párt színeiben jutottak be a helyi önkormányzatokba, a megkérdezettek megoszlása a következő: RMDSZ 128 (93,4%), független 7 (5,1%), más pártok 2 (1,5%).

Az interjúvolás során a félig strukturált interjúvolási technikát alkalmaztuk. Ez azt jelenti, hogy a kérdező ismerteti az interjúvezetőben megadott témákat, amelyekről a megkérdezett szabadon, a saját értelmezése és gondolatfűzése szerint beszél, a kérdező csak a témakörök kijelölésével és azok követésével befolyásolja az interjú menetét.

Az elkészült kutatási anyagot tartalomelemzéssel dolgoztuk fel. Minden interjú esetében az érvényes válaszok alapján kitöltöttünk egy-egy kódlapot. A kódlapok alapján készült adatbázis számítógépes feldolgozása lehetővé tette, hogy statisztikailag is kielemezhető legyen az érvényes válaszok gyakorisága, követhető és ellenőrizhető legyen ezeknek régiók és egyéb személyi változók szerinti megoszlása. A statisztikai feldolgozás képezte az elemzés vázát, amire a különféle témák körül kibontható narratívák ráépíthetők voltak.

A teljes kutatási dokumentáció a TREND TM könyvtárában megtalálható.

² Forrás: [http:// www.htmh.hu](http://www.htmh.hu)

³ Erdély 1995. KÓD Munkacsoport Budapest, 1996; Gereben Ferenc - Tomka Miklós: *Vallásosság és nemzettudat*. Budapest, 2000; Sorbán Angella - Dobos Ferenc: Nemzeti jellemvonások az erdélyi magyarság értékrendjében. *Limes Tudományos Szemle*, Tatabánya, 1998/4; Sorbán Angella: Az erdélyiségről, In Bodó Barna (szerk.) *Romániai Magyar Évkönyv 2000*; Csepeli György - Örkény Antal - Székely Mária: Román és magyar nemzeti látószögek Erdélyben. *Limes Tudományos Szemle*, Tatabánya, 1998/4; Bárdi Nándor - Kovács Éva - Misovicz Tibor: Politikai attitűdök és nemzeti önképek az erdélyi magyarság körében (1997). *Magyar Kisebbség* 2002/1.

⁴ Esetszám 109, 82,6%, N = 132.

⁵ Esetszám 50, 39,7%, N = 126.

⁶ Esetszám 15, 11,9%, N = 126.

⁷ Esetszám 22, 17,4%, N = 126.

⁸ Esetszám 27, 21,4%, N = 126

⁹ Megjegyezzük, hogy az érvényes válaszok (N = 126) közül 12 (9,5%) nem volt besorolható a felvázolt értelmezések valamelyikébe.

¹⁰ Esetszám 44, 41,1%, N = 107.

¹¹ Esetszám 27, 25,2%, N = 107.

¹² Esetszám 18, 16,8%, N = 107.

¹³ Esetszám 10, 9,3%, N = 107.

¹⁴ Esetszám 71, 62,3%, N = 114.

¹⁵ Esetszám 28, 24,5%, N = 114.

¹⁶ Esetszám 10, 8,8%, N = 114.

¹⁷ A Magyar Köztársaság kormányának és Románia kormányának egyetértési nyilatkozata

¹⁸ Vö. Sorbán Angella - Dobos Ferenc: Nemzeti jellemvonások az erdélyi magyarok értékrendjében. *Limes Tudományos Szemle* 1998/4. I. kötet, 122-127.

¹⁹ Esetszám 47, 46,1%, N = 102.

²⁰ Esetszám 38, 37,3%, N = 102.

²¹ Forrás: www.tarki.hu

²² Esetszám 68, 63,6%, N = 107.

²³ A megkérdezetteknek fele nem szólt hozzá ehhez a kérdéshez (esetszám 69, 50,4%, N = 137).

²⁴ Esetszám 35, 51,5%, N = 68.

²⁵ Esetszám 14, 20,6%, N = 68.

²⁶ Esetszám 60, 43,8%, N = 137.

²⁷ Esetszám 46, 59,7%, N = 77

²⁸ Esetszám 18, 23,4%, N = 77.

²⁹ Forrás: <http://www.htmh.hu/observer/020828.htm>

- [Somai József: Rendszert teremteni a civil szférában](#)
- [Bereczki Kinga: Hozzászólás Somai József Rendszert teremteni a civil szférában című írásához](#)
- [Bodó Barna: Civil önépítkezés](#)
- [Farkas Éva: Civilek együtt](#)

Farkas Miklós: Az érdekegyeztetés, érdekérvényesítési szolidaritás és partnerségi kapcsolatok kialakításának jelentősége a civil szerveződésben

- Dr. Fleisz János: Hozzászólás
- Kósa András László: A romániai magyar civil szféra természetrajzához
- Kötő József: A civil társadalom erői felszabadításának egy lehetséges útja
- Lőrincz Zsuzsanna: Hozzászólás Somai József vitaindító írásához
- Szenkovics Dezső: A civil szervezetek helye és szerepe a társadalomban
- Sebestyén István: A nonprofit szektor érdekképviseletének megoldása
- Bárdi Nándor: Önszerveződés és önreflexió a két világháború közötti magyar kisebbségtörténetben
- A Népies Irodalmi Társaság Politikai Osztályának tájékoztatója a romániai magyarság megszervezéséről és a népkisebbség helyzetének tanulmányozásáról (1924)
- Jancsó Benedek feljegyzése az erdélyi kulturális és társadalmi akciókról (1926)
- Sulyok István tervezete az EMKE átalakítására (1926)
- Sulyok István tervezete magyar kultúr hivatal felállítására (1927)
- Sulyok István: Az erdélyi magyarság társadalmi szervezete
- Sulyok István: A magyar könyv Erdélyben
- Kovács György: Gyalogszerrel a Székelyföldön
- Constantin Iordachi: A nemzet újrarajzolt határai: A magyar "státustörvény" és Románia kettős állampolgárságra vonatkozó politikája a Moldovai Köztársaságban
- Juan J. Linz: Nemzetépítés és államépítés
- Charles Taylor: Nacionalizmus és modernitás
- Sorbán Angella - Nagy Kata: Beszélgetések a státustörvényről Erdélyben
- Veress Emőd: Végrehajtás és döntéshozás viszonya a helyi közigazgatásban. Miért beteg Romániában a helyi közigazgatás?
- Szász Alpár Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve
- Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére (2.)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék